

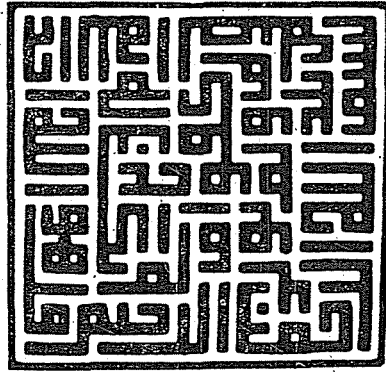
3

Kütüphane
İslâm Ansiklopedisi

20 Ocak 1989

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

İSLÂMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

3. Sayı

(Fasikül 1-2)

Sevinç Matbaası, Ankara - 1979

POLONYA'DA KUR'AN-I KERİM TERCÜME TARİHİ BİBLİYOGRAFYA İLE BİRLİKTE (1)

Yazan

M. Maciej KONOPACKI

Tercüme

Dr. İhsan Süreyya SIRMA

(Bu makale, Polonya dilinde çıkan, Cracovie ZNAK'ı gazetesinin Rok. XXV, Luty (2), 1973, no: 224, s. 276-281, sayısında basılmış olup, yazarı bir İslâm âlimidir. Makalenin Fransızca tercümesini genç bir Varşovalı âlim olan Ahmed M. Stasiak'a borçluyuz. Fransızca baskısını yapan naşirin notu).

İlmî ve edebî yönden iyi sayılabilecek bir Kur'an-ı Kerim tercümesine sahip değiliz. Bu gayeye ulaşmak için, Prof. Josef Bielawski İslâm'ın Mukaddes Kitabı'nın tercümesi üzerinde çalışmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in Polonya diline tercümesi ilk defa ve tam olarak bir Tatar olan Jan Murza Tarak Buczacki tarafından 1858'de Varşova'da gerçekleştirilmiştir ki, bu da bulunmayacak derecede nadirdir. Maalesef bu tercümede çok fazla hatalar vardı.

Silizya ve Poméranie (2) müsteşriklerinin Polonya'da Kur'an'a karşı ilgi ve merak duymaları, XVII. yüzyılda başlamıştır. Bu, Şark milletleri karşısında takınılan ilmî tutumun delillerinden birisiydi ki, Avrupa kültürünün «üstünlüğü»nü kabul eden görüşlere karşı çıkıyordu. Latince, başka, aramice, ibranice, arapça ve diğer Şark dilleri de tedris ediliyordu. Bu bakımdan, klasik arapçanın temeli olarak kabul edilen Kur'an'la ilgilenmenin hayret verici bir tarafı yoktur. Özellikle Protestan çevreleri, İncil

(1) Bu makale, France-Islam dergisinin, 126-130. sayısında «De l'Histoire de la traduction du Coran en Pologne» adı altında yayınlanmıştır. Paris, Août-December 1977.

(2) Silizya ve Poméranie, Polonya'da iki bölgenin adıdır.

üzerindeki araştırmalar açısından Sâmî dillerinin öğrenimine büyük ehemmiyet veriyorlardı.

Kur'an-ı Kerim'in latince olarak, «Interpretatio Alcorani cum scholii» adı altında ilk açıklamalı tercümesi, aynı zamanda ilk defa yazılan ve 1636'da Roma'da basılan arapça el kitabının yazarı olan Franciscain Wroclaw- Dominik Slazak tarafından yapılmıştır. Slazak, Roma'da Collège Oriental'da arapça dersi veriyordu. Kur'an-ı Kerim'in bu tercümesi, Papa VI. Alexandre'in yasaklaması üzerine basılamadı; ve ancak 1883 yılında neşredilebildi. Bir başka Silizyalı müsteşrik ve bir papazın oğlu olan Wroclav'lı Andrzej Acoluthus, 1701 de Berlin'de «Al Coranica sive specimen Alcorani Quadrilinguis arabici, turcici, latini» adı altında yaptığı Kur'an tercümesinin bir parçasını neşretti.

Poméri'de Şark'la ilgili öğrenim, daha XIX. yüzyılın başından beri şark dilleri bölümü olan, Gdansk'ın Akademik Enstitüsünde (l'Institut Académique de Gdansk) geliyordu. 1721 yılında, Poméri'li müsteşrik Michal Boguslaw Ruttich'in latinceye çevirdiği Kur'an tercümesini Rostock'ta bastırma teşebbüslerine girişildiyse de bu eser tamamlanamamıştır. Jan Reyhman'ın zannettiği gibi, Ruttich Kur'an'ı latinceye değil, poloncaya tercüme etmişti.

Surelerden biri, asıl dilinde (yani arapça) olarak onun, 1714 de Thorn'da «Orationes duae auspicales de machiavelisimo Muhammedis in excogitando et propagando religionem suam» adı altında basılan eserinde neşredildi.

XVII. yüzyıl Polonya soy kütüğü bilgini (généalogue) olan Kacper Niesiecki'de ilginç bir bilgiye rastlıyoruz. Ona göre, Kraliyet Şansölyesi Piotr Starkowiecki'nin tercümanı, XVII. yüzyılda Kur'an'ı poloncaya tercüme etmiş, fakat ölümü, onun bu tercümeyi neşretmesine imkân bırakmamıştı.

Şimdi de Vilna'ya geçelim ki, XIX. yüzyılın başında orada Şark'la ilgili araştırmalar üzerinde, çok faal bir merkez vardı. Burada, ibrance profesörü Szymon Feliks Zulawski'yi zikretmek gerekir. O, arapçayı da o derecede iyi biliyordu ki, Kur'an'ı okuyabiliyor, ve arapça asıl metinle beraber, polonca tercümesini neşretmek istiyordu. Joseph Sekowski de Kur'an-ı Kerim tercümesi üzerinde çalışanlardan biridir. O, arapçayı fevkalade biliyor, ve Vilna Üniversitesi'nde (kurulması istenmiş olan) Şark Enstitüsüne (l'Institut Oriental) profesör olacaktı. 1840 yılında Kur'an'ın fran-

sızca tercümesini neşreden Varşovalı müsteşriklerden Wojciech Kazmirski'yi de unutamayız.

Polonya'da Kur'an-ı Kerim tercüme tarihinden söz edilince, Polonyalı müslüman Tatarların rolünü de unutamayız. Bunlar, asırlardan beri, eski Polonya Cumhuriyeti'nin doğu bölgelerinde yaşar, ve Türk asıllıdırlar. Bugün, Polonya'nın Kuzey-doğusunda (Białystok'a yakın) yaşayan Tatarlar, atalarından, küçümsenmiyecek derecede zengin bir literatür ve özellikle elyazmaları mirası almışlardır. Yüz seneden daha fazla bir müddetten beri, bunlar ilmin dikkatini çekmektedirler. Arapça, polonca, bielorusça (3), nadiren rusça ve bazan da türkçe metinleri olan bu elyazmalarının diliyle ilgileniliyordu. Bu dil çeşitlerinin meydana gelmesi için, bir çok faktör rol oynamıştır. Asırlarca evvel vatanlarından ayrılmış olan Tatarlar, zamanla ana dillerini (çoğunluğu türkçeydi) kaybetmişler ve polonca ile bielorusçayı kullanmışlardır. Bu diller onların literatürüne girmiş, fakat arap harflerini kullanmaya devam etmişlerdir. Onlar, dinleriyle beraber, ibadet dillerine (yani arapçaya) ait bilgiyi de korumuşlardır.

Bu dilin (yani arapçanın) Polonya müslümanlarına sayısız faydaları olmuş; onların müslüman kalabilmelerini ve İslâm Dünyası ile olan ilişkiyi kaybetmemelerini sağlamıştır. Tatar literatürünün değerli bir kısmı da, özellikle polonca ve bielorusça'ya tercüme edilen Kur'an tercümeleridir ki, bunlara «tefsir» diyorlar. Şunu da hatırlatalım ki, Şark İslâm ülkelerindeki tefsirler de asıl metnin muhtevasına uygun olması gereken yardımcı tercümelerden başka bir şey değildir. Polonya tefsirleri, polonca ve bielorusça -arap harfleriyle- Kur'an metni üzerinde, satırlar altına yazılmış tercüme ve açıklamaları ihtiva eder. 1890 tarihini taşıyan böyle bir tefsir, 2. Dünya Savaşı'ndan evvel Polonya Cumhuriyeti'nin Vilna'daki Müftülüğünde bulunuyordu. Aynı şekilde Jan Poltorzcki'nin eseri olan, 1843 tarihli Lachowicze tefsirini de gördük. Antoni Antonovitch, «Biéloroskiyé tiesty pissannyé arabskim pismom (Arap harfleriyle yazılmış bielorusça metinler), Vilna 1968» adlı eserinde, üç tefsirden bahsetmektedir. 1788 tefsirlerinden biri, Vilna Üniversitesi Kütüphanesindedir. XVIII. yüzyılın ilk yarısı ve XIX. yüzyılın başına ait diğer iki tefsir de Leningrad Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Maciej Konopacki 1961

(3) Bielorusça, Polonya'nın doğusunda «Beyaz Rusya» denenen bölgenin dilidir.

7
yılında Kruszyńiany'de 1900 tarihini taşıyan polonca bir Kur'an tercümesinin elyazmalarını buldu. Bu tercüme, Kruszyńiany imamı Jozef Korycki tarafından yapılmıştır.

1830 da Vilna'da, Jozef Sobolewski'nin «Wyklad Wiary Machometanskiej czyli Islamskiej» (İslâm imanı üzerinde bir araştırma) adlı eseri basıldı. Kendi dindaşlarının İslâm ibadet metinlerinin muhtevasından tamamen habersiz oldukları endişesinde olan yazar, okuyuculara İslâm'ın erkânını açıklıyor ve poloncaya tercüme edilmiş bir çok sureyi neşrediyor. Bu kitabın, bildiğimiz tek nüshası, Wrocław'da «Ossolinéum» Milli Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Bir polonyalı Tatar olan Selim Murza Tarak Buczacki, ilk olarak, Kur'an-ı Kerim'in tam metnini poloncaya tercüme etti. Bu tercüme, 1858 yılında, Varşovalı bir kitapçı olan Aleksander Nowolecki tarafından neşredildi. Önsözünden anlaşıldığına göre yazar, bu eserini bir imamın yardımıyla yazmıştır. Mütercim Jan Murza Tarak Buczacki'nin oğlu, bu eserin basılmasını teklif etti.

O, bu tercümevi arapça aslıyla karşılaştırmış ve orada Kazmirski'nin fransızcaya yaptığı tercümeden söz etmişti. O, bir çok tashihler yapmış ve ilk sureleri tefsir etmiştir. O, aynı zamanda tercümenin baskı işlerini de takip ediyordu. Bu çalışma esnasında Buczacki öldü. Bunun üzerine genç bir müsteşrik olan Wladyslaw Kosciuszko bu işi üzerine aldı ve bu eserin basılmasında muvaffak oldu. Naşir, baskının zorluğu yüzünden bazı beklenmedik hatalardan kurtulamadığını itiraf etmektedir.

İşte önsözünün son parçası :

«Bu şekilde, iyi niyetime rağmen meydana gelen beklenmedik hataları itiraf ederken derim ki, bu eseri meydana getirmek için, baskı anında gösterdiğim ilgi yanında, bu zorluklardan kurtulamadım. Polonya literatürüne bir hizmet yapmak için gösterdiğim iyi niyet, umarım ki güzel bir hüsn-i kabul bulur»...

Şunu ilave etmek gerekir ki, buna yapılan tenkidler, eser hakkında en iyi görüşleri vermişler ve onu polonya literatürünün güzel bir süsü olarak isimlendirmişlerdir.

İki dünya savaşı arasındaki devrede de Kur'an'a duyulan ilgiye dair bir kaç misalimiz var. 1926 yılında, Polonya İlimler Akademisi, Dawid Küstlinger'in «Przeklad i objasnienie 53-ciej sury

Koranu» (Kur'an'ın 53. suresinin tercüme ve açıklaması) adlı küçük bir eserini neşretti. Surenin adı «Gwiazda» (Yıldız) (4) olup, 62 ayeti ihtiva eder. Küstlinger'e göre, bu sureyi seçme tesadüfi olmuştur; fakat öte yandan o, eski (her ne kadar en eskilerinden olmazsa bile) surelerden almak istiyordu. Adı geçen sure, Mekke müşriklere karşı nazil olmuştur.

Şimdi, Polonyalı Tatarlar yanında çok nadir bulunan bir eser de, Polonya Cumhuriyeti Müftülüğü tarafından 1935 de Sarayevo (Yugoslavya) da bastırılan «Wersety Koranu» (Kur'an sureleri)dir. Bu eserin önsözünde Kur'an-ı Kerim'le ilgili belli başlı bilgiler verilmektedir. Ayetler 74 sureden alınmıştır. Polonca metne paralel olarak, asıl metin de verilmiştir.

Bazı özel sureler, Polonya Cumhuriyeti Vilna Tatarları Derneği'nin yayın organı olan «Zycie Tatarskie» (Tatar Hayatı) denen dergide polonca olarak neşredildi.

1963 yılında Moskova'da, XX. yüzyılın ilk yarısının büyük müsteşriklerinden biri olan Ignacy Kraczkowski'nin rusçaya çevirdiği Kur'an tercümesi basıldı. Bundan niçin bahsediyoruz? Çünkü Kraczkowski, Polonya'nın Bielorussie bölgesinin eski ailelerinden birinden geliyordu. 1901 de Vilna Lisesini bitirdikten sonra, özellikle Arap dili ve edebiyatına karşı ilgi duyarak, Saint-Petersbourg Üniversitesi'nde Şark'la ilgili öğrenimine başladı. İslâm'ın Mukaddes Kitabı'nı tercüme etme fikri daha 1915-1916 lar da kendisine geldi, fakat tercüme 1930 da bitti ve 33 sene sonra da çok az bir sayıda basıldı.

Bu bakımdan, çok uzun zamandan beri Polonya Müslümanları tarafından beklenen ve şüphesiz Polonya ilminde de bir hadise olacak olan, Varşova profesörlerinden Jozef Bielawski'nin teşebbüs ettiği işi takdirle karşılanmalıdır.

Müslümanlar arasında, Kur'an-ı Kerim'i istinsah etmek, çok şerefli bir harekettir; bu, ibadete eş olan imana karşı gösterilen sadakatin bir simgesidir. İslâm dünyasında, yazma sanatı, takriben kutsallaştırılmıştır.

Çünkü 68. surenin ilk ayeti şöyle başlar :

«Hokka ile kaleme ve (erbab-ı kalemin) yazmakta oldukları şeylere and olsun ki»...

(4) En-Necm süresi.

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A

- 1 — Künstler Dawid, Przekład i objasnienie 53-ej sury Koranu, (Kur'an'ın 53. süresinin tercüme ve açıklaması) Krakow, 1926.
- 2 — Kryczynski Stanisław, Tatarzy Litewscy, (Lithuanie Tatarları), Warszawa, 1938.
- 3 — Reychman Jan, Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII wieku, (18. yüzyıl Polonyasında Şark dillerinin tanımı ve öğrenimi) Wrocław, 1950.
- 4 — Baranowski Bohdan, Znajomość Wschodu w dawnej polsce do XVIII wieku (Polonya'da 18. yüzyıla kadar Şark'ın tanımı), Łódź, 1950.
- 5 — M. Lewicki, K. Michalowski, S. Przeworski..., Szkice z dziejów polskiej orientalistyki, (Polonya müsteşriklik tarihi), Warszawa, 1957, Cilt I.
- 6 — M. Lewicki, K. Michalowski, S. Przeworski..., Szkice z dziejów polskiej orientalistyki, (Polonya müsteşriklik tarihi), Warszawa, 1969, Cilt III.
- 7 — Bielawski Józef, Książka w świecie islamu, (İslâm dünyasında Kitap), Wrocław, 1961.
- 8 — Katalog rękopisów arabskich, (Arapça elyazmaları katalogu), Warszawa, 1964, Cilt V.
- 9 — Kraczkowski Ignacy, Nad arabskimi rękopisami, (Arap elyazmaları arasında), Warszawa, 1952.
- 10 — Konopacki Maciej, Pismienictwo Tatarów polsko-litewskich w nauce polskiej i obcej. (Polonya ve yabancı ilminde Polonya-lithuani Tatarları edebiyatı). Przegląd Orientalistyczny No: 3, Warszawa, 1966.
- 11 — Reychman Jan, Orient w kulturze polskiego Oświecenia, (Aydınlık Çağı Polonyası kültüründe Şark), Wrocław-Warszawa-Krakow, 1964.
- 12 — Antonowicz Antoni, Białoruskie teksty pisanne arabskim pismem, i ich grafiko-ortograficzne systemy, (Arap harfleriyle yazılmış bielorus metinleri ve bunların imla sistemi), Wilno, 1968.
- 13 — Korespondencja prof. dra Ananiasza Zajaczkowskiego z M. Konopackim. (Prof. Ananias Zajaczkowski ile Maciej Konopacki arasındaki muhabere).
- 14 — Ustne przekazy imama Luta Muchli z Białegostoku oraz Alego Smajkiewicza z Gdańska. (Białystok'luk İmam Lout Mouchla ile Gdańsk'lı Ali Smajkiewicz'in rivayetleri).
- 15 — Różne notatki Konopackiego. (Maciej Konopacki'nin notları).